

ΠΕΡΙ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝ ΤΗ ΟΡΘΟΔΟΞῃ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ (*)

ΥΠΟ
ΜΗΤΡΩΠΟΛΙΤΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Α'. Διάκρισις εἰς Ἁγίους καὶ μῆ.

Ἡ τιμῆ, ἡ ἀπονεμομένη εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας καὶ τοὺς διὰ τοῦ ἐν γένει βίου των ἀποτελέσαντας δικαίωσιν τῶν χριστιανικῶν ἰδεωδῶν, εἶναι φυσικὴ κατάστασις, οὐδένα προϋποθέτουσα οὔτε προαιματοῦσα διακανονισμόν. Εἶναι οὕτως εἰπεῖν προσευχὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὡς τοιαύτη, ἀτομικὴ ὑπόθεσις· ὡς ἐκδήλωσις δὲ εἰς οὐδένα ὑπέκειτο ἀρχικῶς τύπον καὶ διακανονισμόν. Αὕτη εἶναι κυρίως συνέχεια τοῦ ὑπὲρ ἀλλήλων προσεύχεσθαι καθήκοντος, ὡς καὶ ἡ Γραφή πολλαχοῦ ἐντέλλεται (Ἰακ. ε' 16, Ρωμ. ιε' 30, Ἐφεσ. ε' 18, Κολ. δ' 3, Σοφ. Σειρ. μδ' 13-15, Ἀποκ. ε' 9 κ.α.). Ἡ ἀπὸ τοῦ βίου τούτου ἔξοδος ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν χωρίζει καὶ μεταβάλλει τὴν κατ' οὐσίαν σύστασιν τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας καὶ ζωῆς. Καὶ ὅπως ἐν ζωῇ οἱ χριστιανοὶ διακρίνονται εἰς εὐσεβεῖς καὶ ἀσεβεῖς, εἰς ἐναρέτους καὶ μῆ, ἡ διάκρισις αὕτη ἐξακολουθεῖ ὑφισταμένη καὶ μετὰ θάνατον καὶ ἐν γένει ἡ Ἐκκλησία, ὁ λαὸς καὶ ὁ κληρὸς, ἐκδηλώνουν τὴν ἀρέσκειαν καὶ ἐκτίμησιν αὐτῶν πρὸς τοὺς ἄγοντας ἢ ἀγαγόντας βίον σύμφωνον πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν ἀπαρέσκεϊαν πρὸς τοὺς ἀντιθέτως βιοῦντας ἢ βιώσαντας. Τοὺς πρώτους ἐξ αὐτῶν τιμᾷ καὶ γεραίρει ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν εὐχὴν καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν μεσολάβησιν αὐτῶν ἐξαιτεῖται, εἰδικώτερον δὲ ὅταν οὗτοι μεταβάντες εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν, στεροῦνται πλέον τοῦ ἐνδεχομένου ἀνθρωπίνως τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολῆς τῆς ζωῆς των. Συνεπῶς ἡ τιμῆ τῶν Ἁγίων εἶναι φυσικὴ συνέχεια τῆς σχέσεως τῶν πιστῶν πρὸς τοὺς ἐνθῆως καὶ ἐναρέτως βιοῦντας.

* Εἰσηγητικὴ μελέτη, συνταχθεῖσα ἐντολῇ τῆς Συνδικτικῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς καθορισμὸν καὶ μελέτην τῶν θεμάτων τῆς Πανορθόδοξου Προσυνόδου. Ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου θὰ δημοσιευθῶσιν ἐν τῇ «Θεολογία» αἱ εἰς τὴν εἰρημένην Συνδικτικὴν Ἐπιτροπὴν ὑποβληθησόμεναι εἰσηγήσεις. Ἡδη ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ «Θεολογία» 25(1954) 211 - 243 ἡ εἰσήγησις τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ἰωάν. Καρμίρη «Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὀρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους», εἰς δὲ τὸ προσεχὲς τεῦχος αὐτῆς θὰ δημοσιευθῇ ἡ εἰσήγησις τοῦ Καθηγητοῦ κ. Παν. Τρεμπέλα «Ἀρχαὶ κρατήσασαι ἐν τῇ ἀνακηρῦξει τοῦ αὐτοκεφάλου», θὰ ἐπακολουθήσωσι δὲ καὶ ἄλλαι εἰσηγητικαὶ μελέται.

Β'. Διάκρισις τῶν Ἀγίων.

Ὁ βαθμὸς καὶ εἰς ἔργα λαμπρὰ ἐκδήλωσις τῆς ἀγιότητος ἀποτελοῦσι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ λαμπροτέρου ἑορτασμοῦ τῶν Ἀγίων. Εἶναι πολὺ φυσικὸν ἢ γνῶσις τῶν λεπτομερειῶν τοῦ βίου ἐκάστου χριστιανοῦ νὰ ἐμποιῇ, δημιουργῇ καὶ ἀφίνη ἐντυπώσεις εἰς τοὺς συμβιούντας αὐτῷ, εἰς τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατοικοῦντας, εἰς τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ εὐρισκομένους. Διὰ τοῦτο ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα τῶν Ἀγίων, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐγγύτερον αὐτῶν βιούντων ἀρχομένη, ἐξ αὐτῶν ἐπεκτείνεται εἰς πᾶσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο ἔχομεν τοπικοὺς Ἀγίους καὶ γενικοὺς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τιμωμένους. Εἶναι δὲ φυσικὸν οἱ εὐρύτερον διαλάμπαντες νὰ εἶναι καὶ οἱ ἀπ' ἀρχῆς εὐρύτερον καὶ ἐντατικώτερον τιμηθέντες. Ὅταν π. χ. ὁ τιμώμενος Ἅγιος κατεῖχεν ὑψηλὴν θέσιν καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἀγιότητος τοῦ βίου αὐτοῦ εἶχον εὐεργετικὴν σημασίαν συγχρόνως εἰς εὐρὺν κύκλον πιστῶν, ἢ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας ἐξεδηλοῦτο ἀπ' ἀρχῆς εὐρύτερον καὶ ἐντατικώτερον εἰς ἑορτασμόν, εἰς ἴδρυσιν ναῶν ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ κ.λ.π.

Γ'. Ἀναγνώρισις τῶν Ἀγίων.

Κατὰ ταῦτα οὐδεμία ἀπαιτεῖτο τυπικὴ ἀναγνώρισις τῆς ἀγιότητος τῶν Ἀγίων παρ' ἀρχῆς τινος οὕτως εἰπεῖν, οἷον Ἀρχιερέως ἢ συνόδου Ἀρχιερέων, ὡς αὕτη εἶναι ἢ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σταθερὰ παραδόσις τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἐκασταχοῦ ἢ γενικῶς τὸ σύνολον τῶν πιστῶν ἐώρταζε καὶ ἔτιμα καὶ ἐγέραιε τοὺς ἥρωας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς εἶναι οἱ προσενεγκόντες τὴν ἐπίγειον ζωὴν των διὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Χριστοῦ, οἱ κατανικήσαντες πάντα ἀντίθεον πειρασμόν ἐν τῇ ζωῇ των, οἱ διαπρυσίως ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁμολογήσαντες πρὸ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, οἱ καταναλώσαντες τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰκανότητα αὐτῶν πρὸς φροτισμόν καὶ διδασκαλίαν τῶν πιστῶν, οἱ χρησιμοποιήσαντες τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἐξουσίαν καὶ ἀρχὴν καὶ δύναμιν πρὸς προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν πιστῶν. Τούτους ἔκρινε καὶ διέκρινε, ὡς λυδία λίθος ἢ γνώμη καὶ τὸ αἶσθημα τῶν πιστῶν καὶ ἀνύμνει ἢ λαϊκὴ μοῦσα καὶ κατέτασεν εἰς τὸν χορὸν τῶν Ἀγίων, ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν ὁποίων ἐνεθουσιάζετο καὶ ἐπανηγύριζε παντοιοτρόπως, ὡς καταφαίνεται ἐκ τῶν πολυαρίθμων ὁμιλιῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν καὶ Πατέρων καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐξελέξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Τοὺς τρόπους τῶν ἐκδηλώσεων τούτων ὀλίγον καθ' ὀλίγον καθώριζε καὶ πάλιν τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ προημένως ἀτάκτως πως ἤσχοῦντο, οἱ δὲ δυνάμενοι ἰδίως συνέταττον καὶ ἔσματα διὰ κοινὴν χρῆσιν ψαλλόμενα ἐν περιπτώσεσιν εὐθυμίας κατὰ τὸ «εὐθυμεῖ

τις, ψαλλέτω» (Ἰακ. ε', 13). Ταῦτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπέκτων δημοτικότητα πλείονα, ψαλλόμενα καὶ εἰς ἐπισημοτέρας συνάξεις τῶν πιστῶν. Τοῦτο ἰδίᾳ ἐγένετο εἰς ἃς περιπτώσεις ἐξειδικεύοντο οὕτως εἰπεῖν συνάξεις εἰς ἡμέρας καθ' ἃς ἐμνημονεύοντο τὰ μαρτύρια τῶν Ἁγίων ἢ ἐξαιρετικὴ τις ἐκδήλωσις ἀγιότητος αὐτῶν. «Μετὰ ταῦτα εἶδον καὶ ἰδοὺ ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἐδύνατο, ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ λαῶν καὶ γλωσσῶν, ἐστῶτες ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, περιβεβλημένους στολὰς λευκάς καὶ φοίνικες ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν· καὶ κράζουσι φωνῇ μεγάλη λέγοντες· ἡ σωτηρία τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ καθήμενῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ ἀρνίῳ· καὶ πάντες οἱ ἄγγελοι εἰστήκεισαν κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ ἔπεσαν ἐνώπιον τοῦ θρόνου ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ λέγοντες· Ἀμήν, ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν. Καὶ ἀπεκρίθη εἰς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγων μοι· οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι τὰς στολὰς τὰς λευκάς τίνες εἰσὶν καὶ πόθεν ἦλθον; καὶ εἶρηκα αὐτῷ· Κύριέ μου, σὺ οἶδας· καὶ εἶπέ μοι· οὗτοί εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης καὶ ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν καὶ ἐλεύκαναν αὐτὰς ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου· διὰ τοῦτό εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. Καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου σκηνώσει ἐπ' αὐτούς, οὐ πεινάσουσιν ἔτι οὐδὲ διψήσουσιν ἔτι οὐδὲ μὴ πέση ἐπ' αὐτούς ὁ ἥλιος οὐδὲ πᾶν καῦμα, ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀνά μέσον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτούς καὶ ὀδηγήσει αὐτούς ἐπὶ ζωῆς πηγὰς ὑδάτων, καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν» (Ἀποκ. 7,9-17) καὶ ἄλ.

Ἡ κριτικὴ ἐπὶ τῶν ἁσμάτων τούτων ἦτο λαϊκὴ καὶ ὄχι ἀπολύτως αὐστηρά. Οὐχ' ἦττον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἢ λαϊκὴ ψυχὴ διέκρινε τὰ εὐπροσδεκτότερα τούτων, κατόπιν ἰδιαζούσης φαίνεται προσοχῆς τοῦ κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ καθίστα κοινοτέρας χρήσεως ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἐν αἷς ἐτελεῖτο καὶ ἡ θεία Εὐχαριστία. Τοῦτο συχνότερον ἐγένετο ἔξω τῶν πόλεων μακρὰν τῶν βλεμμάτων τῶν δημίων, ὅπου ἦσαν ἐγκατεσπαρμένοι οἱ τάφοι τῶν μαρτύρων, ὅπου συνήγοντο καὶ ἐπανηγύριζον οἱ πιστοί, διηγούμενοι οὕτως εἰπεῖν τὰ ἔργα καὶ τοὺς ἄθλους αὐτῶν, ἄδοντες καὶ ψάλλοντες τὰ κλέη αὐτῶν (Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας κατὰ Ἰουλιανοῦ).

Οὕτως ἄνευ τινὸς ἐιδικῆς καὶ ἐπισήμου προαποφάσεως κατηγορίζοντο καὶ οἱ κατάλογοι τῶν Ἁγίων, τὰ μαρτυρολόγια καὶ συναξάρια, συνοδευόμενα καὶ ὑπὸ συντόμου, οὕτως εἰπεῖν, περιλήψεως τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων σεβασμίως ἐκάστου τελευτήσαντος ἀνδρός. Τὴν μὴ συμμετοχὴν τῶν πιστῶν εἰς τὰς τοιαύτας συνάξεις ἢ Ἐκκλησία αὐστηρῶς κατέκρινε (κ' Γάγγρας). Εἶναι πολὺ φυσικόν, ὅτι τοὺς ἰδιαιτέρους τούτους τόπους οἱ πιστοὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνεδείκνυον καὶ μετέτρεπον εἰς ναοὺς καὶ ἐπεσκέπτοντο καὶ με-

γαλοπρεπῶς ἐπ' αὐτῶν ἐπανηγύριζον καὶ ἐπεκαλοῦντο κατὰ τὰς χρείας αὐτῶν τὰς πρὸς τὸν Θεὸν μεσιτείας τῶν μαρτύρων. Ἡ τοιαύτη τῆς ἐπικλήσεως τῆς τῶν Ἁγίων μεσιτείας εἶναι οὐσιῶδες τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας στοιχείον, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι οὗτοι εὐαρεστήσαντες τῷ Θεῷ εἶναι καὶ ἄκουστοὶ παρ' Αὐτῷ. Εἶναι δὲ γεγονός ὅτι εἰς τινὰς περιστάσεις οἱ πιστοὶ ἐγίνοντο καὶ θεαταὶ καὶ μάρτυρες θαυμασίων ἐκδηλώσεων τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Τοῦτο ἐνέγραφε καὶ ἐστερέωνεν οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν τὴν ἀγιότητα τῶν τιμωμένων προσώπων ὡς ἀρεστῶν καὶ οἰκείων τῷ Θεῷ.

Δ'. Παραλλαγὰὶ ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῶν Ἁγίων καὶ αὐξήσις τοῦ πρὸς αὐτοὺς σεβασμοῦ.

Τὸ οὕτω παραγόμενον ἀποτέλεσμα ἦτο καὶ ἀσφαλὲς καὶ ἀνενδεὲς ἄλλης τινὸς κυρώσεως καὶ ἐπισημοποιήσεως δι' ἀποφάσεων συνεδρίων καὶ συνόδων ἢ ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς τινὸς ἀρχῆς, ἢ δὲ πρᾶξις αὕτη καὶ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας διειρηθῆναι μέχρις ἡμῶν. Τὸ γεγονός ὅτι ἐνίστε, εὐκαιρίας διδομένης, ἀνεγνωρίζοντο Ἁγιοὶ τινες καὶ δι' ἀποφάσεως καὶ διατυπώσεως, δὲν μετέβαλε τὴν κατάστασιν οὔτε προσέθετε τι εἰς τὴν τιμὴν καὶ τὸν πανηγυρισμὸν τῶν Ἁγίων, ἐνίστε μάλιστα τὸ κοινὸν ἀντίδρα κατὰ τοῦ δι' ἀποφάσεως ἀρχῆς τινος ἑορτασμοῦ προσώπου τινός. Π. χ. ὅτε Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἐκήρυξεν ὡς μάρτυρα Ἀμμώνιον τινα, λιθοβολήσαντα τὸν ἔπαρχον Ἀλεξανδρείας καὶ διὰ τοῦτο συνεπέλα βασάνων ἀποβιώσαντα, οἱ σωφρονέστεροι οὐκ ἀπεδέχθησαν τὴν τοῦ Κυρίλλου σπουδὴν πρὸς ἀναγνωρίσιν αὐτοῦ ὡς μάρτυρος· «ἠπίσταντο γὰρ προπετείας δίκην δεδωκέναι τὸν Ἀμμώνιον, οὐ μὴν ἀνάγκη ἀρνήσεως Χριστοῦ ἐναποθανεῖν τοῖς βασάνοις. Δι' ὃ καὶ Κύριλλος κατὰ βραχὺ τι ἠσυχάζειν λήθην τοῦ γενομένου εἰργάσατο». (Σωκράτους, Ἐκκλησ. Ἱστορία 7,14). Ἡ διατήρησις καὶ ἐπαύξεισις τῆς τιμῆς καὶ τοῦ πανηγυρισμοῦ Ἁγίου τινὸς κυρίως συνετελεῖτο ὑπὸ τὸ κράτος ἐντυπώσεων παραγομένων ἐκ τῶν θαυματουργικῶν εἰδεργτικῶν φαινομένων, ἰάσεων κ. ἄ., κατὰ τὰς ἐκδηλώσεις τῆς πρὸς τὸν Ἁγίον τιμῆς καὶ ἐπαφῆς πρὸς τὰ ἅγια λείψανα αὐτῶν. Οὕτω οἱ χριστιανοὶ ἠσθάνοντο ἀνακούφισιν καὶ ὑπερηφάνειαν ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀθλητῶν τῆς πίστεως, τῆς ἀνδρείας, ἣν οὗτοι ἐπεδείξαντο ἀθλοῦντες ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίοις, ἐκ τῆς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν ἐκδηλουμένης ἀνδρείας κατὰ τῶν πειρασμῶν, ἐκ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς βουούσης ἐκ τοῦ τάφου καὶ τῶν λειψάνων αὐτῶν πρὸς ἀγιασμὸν καὶ προστασίαν τῶν πιστῶν.

Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων ἐκφάνσεων τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἢ πίστις τῶν χριστιανῶν ἐκραταιοῦτο καὶ ἐγαλυβδώνετο εἰς σημεῖον ὥστε νὰ μὴ δίδουν οἱ πιστοὶ πολλὴν σημασίαν καὶ προσοχὴν εἰς τὰς οὕτως εἰπεῖν ἐπίσημους ἀναγνωρίσεις καὶ διατυπώσεις τῶν ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας. Μᾶλ-

λὸν δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες εἴλοντο καὶ συνεμορφοῦντο καὶ ἐλάμπρουνον διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τοὺς πανηγυρισμοὺς τῶν Ἁγίων, οὓς οὕτω κατήριζεν ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, καὶ τὸ ἀπ' ἀρχῆς τοπικὸν ἔχον χαρακτῆρα ηἰθύνετο καὶ ἐπλατύνετο εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, διότι πλειστάκις ἡ ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ ἐκ τῶν ὑστέρων οὕτως ἐπηρεαζομένη προέβαινεν εἰς πράξεις ἀναγνωρίσεως ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ τυπικῆς καθιερώσεως. Αὕτη καὶ μόνον αὕτη εἶναι ἡ συμμετοχὴ τῆς ἐπισήμου Ἐκκλησίας εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς ἐσορτῆς τῶν Ἁγίων.

Ε'. Παρακολούθησις τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἐξέλιξιν τῆς μνήμης τῶν Ἁγίων ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ εἰσχωρήσουν καὶ καταχρήσεις καὶ πλάναι καὶ εἰς βάρος τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Χριστιανισμοῦ εἴτε ἐν τῇ διακρίσει τοῦ προσώπου τοῦ Ἁγίου, εἴτε ἐν τῇ περὶ αὐτὸν ἁσματολογία, εἴτε ἐν τοῖς τρόποις ἐν οἷς ἐξεδηλοῦτο ὁ σεβασμὸς τοῦ λαοῦ. Βεβαίως ἐπὶ ὅλων αὐτῶν ἐκυριάρχει καὶ ἐπώπτευεν ἡ γνησία καὶ ἀγνή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἱερὰ Παράδοσις αὐτῆς καὶ ἡ τῶν Πατέρων αὐτῆς ἀκαμπτος καὶ σαφὴς ῥητορεία, καὶ κατηύθυνεν αὐτὴν οὕτως ὥστε νὰ ἐπικρατῇ ὁ χαρακτῆρ τῶν ὁρθῶν τιμητικῶν ἐκδηλώσεων, νὰ ἀποτρέπηται δὲ πᾶς ἀντίθεος ἐκτροχιασμὸς καὶ πᾶσα ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ διδασκαλία. Οὕτω ἡ εὐθύνη τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν Ἁγίων παραμένει σταθερῶς εἰς τὸ σύνολον τῶν πιστῶν, κλήρου καὶ λαοῦ, (στ' Καθθ. ΣΙ' Τρουλλ.), καὶ τοῦτο ἰδίᾳ μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος. Ἡ Ἐκκλησία ἐκ τῶν ὑστέρων προέβαινεν εἰς τὴν τυποποίησιν τῆς τε ἐσορτῆς ἐκάστου Ἁγίου καὶ εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ ἁσματικοῦ μέρους τῆς ἐσορτῆς.

Οὕτως ἐρχόμεθα εἰς τὸ τελευταῖον μέρος τῆς μελέτης ταύτης, ἦτοι πῶς ἐνδείκνυται σήμερον νὰ γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τῶν Ἁγίων. Αὕτη δέον νὰ μὴ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν Παράδοσιν καὶ νὰ μὴ στερεῖται τῆς συνεργασίας τῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως πάντες οἱ Ἅγιοι, οἱ οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ μόνης τῆς Παραδόσεως καθιερωθέντες καὶ πολιτογραφηθέντες εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἁγίων καὶ ἐορταζόμενοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ αἰῶνων, δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἄλλης τινὸς καθιερώσεως, ἐνιαχοῦ δὲ μόνον εἰς τὸ ἁσματικὸν μέρος τῶν ἐσορτῶν δύνανται νὰ ὑποστῶσι τὸν ἔλεγχον τῆς Ἐκκλησίας καί, εἴπου τις ἀνάγκη, νὰ διορθωθῶσι. Προκειμένου ὁμως περὶ νεωτέρων Ἁγίων ἢ ἀναγνώρισις αὐτῶν δύνανται νὰ γίνεται τελικῶς ὑπὸ συνόδων ἐπὶ τούτῳ συνερχομένων. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ ἐξέτασις τοῦ θέματος δέον νὰ ἀποφεύγῃ τρόπους οὐχὶ σοβαροῦς, ὡς τοῦτο συμβαίνει δυστυχῶς εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, εἰς ἣν συνιστᾶται πρὸς τοῦτο οὕτως εἰπεῖν ψευδοσυνεδρία δικαστικὴ, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν λείπουν καὶ δικασταί, εἰσαγγελεῖς καὶ κατηγορούμενοι καὶ κατήγοροι καὶ μάρτυρες ὑπερασπίσεως καὶ

κατηγορίας καὶ ἀποφάσεις κ.λ.π., ἀλλὰ νὰ περιορίζηται εἰς ψυχραίμον ἀπλῶς ἔρευναν καὶ ἐκτίμησιν τοῦ βίου τοῦ Ἁγίου καὶ τῆς περὶ αὐτοῦ γνώμης καὶ συνειδήσεως τοῦ λαοῦ, καθορίζουσα καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τύπον τῆς ἐορτῆς καὶ τὰ τοιαῦτα. Προσθετέον ὅμως ὅτι πλειστάκις καὶ τοιούτων συνόδων περιτεύει ἡ ἀνάγκη, ὅταν εἶναι πάγκοινος τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκπεφρασμένη ἡ γνώμη. Ἡ διὰ συνοδικῆς δὲ ἀρχῆς διαπίστωσις τῆς γνησιότητος τῆς ἀντιλήψεως τῆς κοινῆς γνώμης κατ' οὐδὲν μεταβάλλει τὴν βάσιν τῆς Παραδόσεως πρὸς ἀναγνώρισιν Ἁγίου τινός, μᾶλλον δὲ ἐνισχύει καὶ κατοχυροῖ αὐτήν. Ἀρκεῖ ὁ περὶ οὗ πρόκειται Ἅγιος νὰ ἔχη ὀρθῶς περὶ τὴν πίστιν, νὰ εἶναι βεβαπτισμένος ἐν ὕδατι ἢ αἵματι.

Ἡ κυρίως πράξις τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ Ἁγίου συνίστατο εἰς τὴν ἀναγραφὴν αὐτοῦ εἰς τὰ δίπτυχα ἢ εἰδικὰ βιβλία, τὰ ὅποια ὠνομάζοντο μαρτυρολόγια ἢ ἡμερολόγια, μηνολόγια, ἀγιολόγια καὶ συναξάρια. Ἐκάστη τῶν ὀνομασιῶν τούτων ἔχει καὶ εἰδικὴν σημασίαν. Κυρίως ὅμως δίπτυχα ἐλέγοντο τὰ βιβλία εἰς ἃ ἀνεγράφοντο τὰ ὀνόματα ἐπισκόπων ἀποβιωσάντων μαρτυρικῶς.

Μετὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐγένετο ἀναγνώρισις πολλῶν Ἁγίων πάντοτε ὑπὸ τὸ ὡς ἄνω πνεῦμα, διότι καὶ εἰδικαί συνηθῆκαι ὕψ' ἄς εὐρέθη ὁ ὀρθόδοξος λαὸς συνετέλεσαν νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ διαφορώτερος πῶς τρόπος ἀναγνώρισεως. Ἡ εἰς τοῦτο συμμετοχὴ τοῦ κλήρου ἦτο μεγαλυτέρα, ὡς ἐν Ρωσίᾳ ὅπου ὑπέστη καὶ ἐπίδρασιν τινὰ ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα ἐν τῷ Βατικανῷ, ἢ μικροτέρα, ἀλλὰ πάντοτε συμφωνότερα πρὸς τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα τῆς Παραδόσεως, ὡς τοῦτο συνέβη εἰς τὸν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν στενάζοντα ὀρθόδοξον ἰδίᾳ Ἑλληνικὸν λαόν. Πάντως κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περιόδον ἀναριθμητοὶ μάρτυρες ὑπῆρξαν καὶ ὁμολογηταὶ ἄγνωστοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παραμειναντες. Ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος (1660—1669) ἔγραψεν, ὅτι «οὐκ ἔστι πόλις καὶ τόπος ὅπῃ τῶν ὀρθοδόξων οὐ προχέονται τὰ αἵματα ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας» καὶ μειράκια ἐωράκαμεν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τῇ τομῇ τῆς μαχαίρας ἀφόβως ὑποκλίναντα τὸν αὐχένα». Κι' ἄλλοι συγγραφεῖς παρόμοια ἀναφέρουσι περὶ Ἁγίων, ἄλλων μὲν κανονισθέντων καὶ ἄλλων μὴπω κανονισθέντων. Πλειστοὶ μὴπω κανονισθέντες διέπλεσαν ἐν ταῖς Ἱ. Μοναῖς καὶ τῇ κοινωσίᾳ μέχρι σήμερον, θέλουσιν δὲ ἐν καιρῷ κανονισθῆ, ὑφιστάμενοι τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου.

Δὲν ἔχει σημασίαν ὁ εἰς τοῦτο ἐμφανισθεὶς ἄγριος φανατισμὸς τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, οἱ ὅποιοι πλειστάκις καὶ πρὸς ἑαυτοὺς μὴ συμφωνοῦντες, παρὰ τὴν γνώμην των ὅτι δῆθεν μετὰ τὸ σχίσμα Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἠρημώθη παντελῶς Ἁγίων ἢ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς, ἀπεδέχθησαν καὶ ἐτίμησαν τοὺς Ἁγίους (Χρυσσοστ. Παπαδοπούλου, σελ. 25, 27). Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος μετέβαλε ἄρδην τὴν τάξιν τῆς παραδόσεως, περιορίσασα τὸ δικαίωμα τῆς ἀνακηρύξεως τῶν Ἁγίων εἰς τὸν

Πάπαν. Μέτρον τοῦ παραλόγου φανατισμοῦ τῶν Λατίνων εἶναι ἡ λύσσα αὐτῶν κατὰ τῆς ἀναγνώρισεως τοῦ ἐν Ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, διότι οὗτος ἤλεγξε τὰς κακοδιδασκαλίας αὐτῶν. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐμμένει εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀναγνώρισεως τῶν Ἁγίων κοινῇ ἐνεργείᾳ κλήρου καὶ λαοῦ.

Καὶ τοῦτο δέον νὰ συνεχισθῇ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Δὲν ἔχει σημασίαν κατὰ τοῦ συμπεράσματος ἡμῶν τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τινὰς περιπτώσεις ἡ ἀναγνώρισις Ἁγίων ἐγένετο ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ προαποφάσεως εἰδικῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Αἱ περιπτώσεις αὗται, ἐκτὸς τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι σπανιώταται, εἶναι ἀναγκαῖαι· δέον δὲ νὰ γίνωνται ἀντικείμενον σοβαρᾶς ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως μήπως εἰς ταύτας οὐσιαστικῶς προηγήθη ὁ παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ, κλήρῳ καὶ λαῷ, σχηματισμὸς κοινῆς συνειδήσεως, ἡ δὲ παρ' Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς ἀπόφασις ἐπετάχθη πρὸς τυπικὴν τῆς ἀναγνώρισεως τῶν Ἁγίων ῥύθμισιν.